

Interetnické problémy v pohraničních regionech

Rozpad Versailleského systému a počátek 2. světové
války

Obtížná stabilizace

- **Politika:**
  - Všechny země procházely během 20. let obdobími politické nestability
  - Tyto problémy byly způsobeny nejenom otřesy nedávno skončené války a hospodářskými problémy, ale též problematikou národnostních menšin, nebo bojem pravice a levice o moc
  - Polsko i Československo měly na svém území velké národnostní menšiny, jejichž soužití se státem bylo dlouho problematické
  - Můžeme tak sledovat, že během 20. let se jednotlivé středoevropské země rozdílným způsobem dokázaly vypořádat s výzvami samostatnosti

Obtížná stabilizace

- **Polsko:**

- V zemi se odehrával dlouhodobý spor mezi národními demokraty jejichž hlavní tváří byl Róman Dmowski a socialisty, k nimž dříve patřil i Józef Pilsudský, jež ale později pozice socialistů opustil a vytvořil vlastní platformu
- Spory znesnadňovaly činnost parlamentu a výsledkem byl politický chaos a nestabilita. Do roku 1926 se u moci vystřídala řada různých vlád, avšak pouze jen s krátkou funkční dobou
- Hloubka rozporů vně polské společnosti se ukázala po zvolení Gabriela Narutowicze prezidentem země v r. 1922, když byl jenom pár dní po svém uvedení do úřadu zastřelen stoupencem národních demokratů
- Ačkoliv se Pilsudský po vraždě G. Narutowicze stáhl načas z politického života, byl i před květnem 1926 obviňován ze snahy ovládat polskou politickou scénu

Obtížná stabilizace

- Významným problémem meziválečného Polska se stala existence velké ukrajinské menšiny, která se nesmířila se svým zařazením pod správu Polska
- Již ve 20. letech vznikla Organizace ukrajinských nacionalistů, která usilovala o vytvoření nezávislého ukrajinského státu, což je dovedlo do konfrontace zejména s polským státem
- Výsledkem činnosti OUN se stala dlouhá vlna násilí na východě země. Během ní se činnost organizace vyznačovala teroristickými útoky, jimž padly za oběť např. ministr vnitra
- Situace se ještě více vyostřila během 30. let. Polská strana vysílala v reakci do ukrajinských měst vojenské útvary, jež měly situaci pacifikovat
- Činnost OUN se v meziválečném období obecně vyznačovala sabotážemi, žhářstvím, přepady pošt a redakcí opozičních novin, vražednými útoky na státní představitele i umírněné členy z vlastního tábora
- Problém ukrajinské menšiny na východě země nebyl dořešen až do r. 1939, kdy po začátku 2. světové války byl celý region obsazen Sověty

Obtížná stabilizace

Dve představitelé ukrajinských nacionalistů Jevgenij Konovalec a Stěpan Bandera

Obtížná stabilizace

- **Československo:**

- Hlavní stranou byli Agráři, jež se podíleli na tvorbě všech politických vlád. Společně s dalšími státoprvními stranami (sociální demokracie, národní socialisté, lidovci, národní demokraté) byli oporou republikánského zřízení
- Politickou antisystémovou opozici představovala hlavně Komunistická strana, která vznikla v r. 1921 odštěpením se od sociální demokracie. Její pozice byly protistátní, ale i přes poměrně stabilní volební zisky nebyla nikdy součástí žádné vlády a zůstávala v opozici
- Hlavním národnostním problémem byla existence téměř 3,5 milionová německá menšina žijící především v pohraničních oblastech, která se necítila být součástí státu, což komplikovalo politickou situaci. I díky ekonomické prosperitě se ale do poloviny 20. let podařilo většinu německých stran zapojit do politiky
- I po zapojení se Němců do politického života země ale zůstávala část v opozici a ani neuznávali existenci ČSR

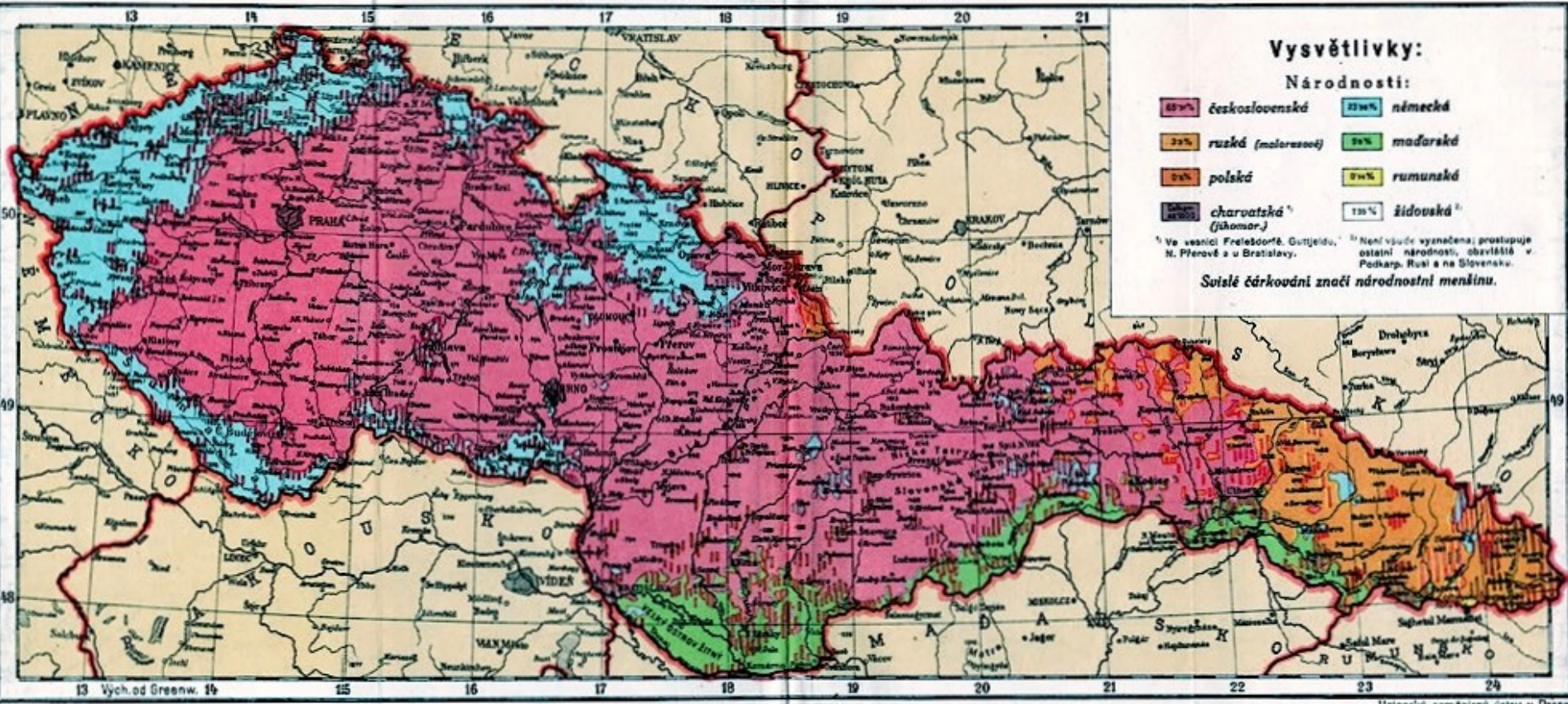
Obtížná stabilizace

- Ve 2. polovině 20. let se podařilo situaci natolik stabilizovat, že se německé politické strany zapojily i do vládní koalice, jejímž předsedou byl Antonín Švehla
- V zemi platila řada menšinových zákonů a ačkoliv byla politika země silně centralistická, tak německá menšina měla garantována svá práva
- V zemi žila i významná maďarská menšina, jež čítala cca 0,75 milionu osob. Ti žili na jižním Slovensku a na jihu Podkarpatské Rusi, kde v některých oblastech tvořili naprostou majoritu zdejšího obyvatelstva
- Maďarská menšina byla také ve značně problematickém vztahu vůči čs. státu a revizionistická politika Maďarska, zpochybňujícího Trianonský mír jejich nálady ještě umocňovala

Obtížná stabilizace

REPUBLIKA ČESKOSLOVENSKÁ. POMĚRY NÁRODNOSTNÍ.

Národnostní skladba ČSR v r. 1930

Vojenský zeměpisný ústav v Praze

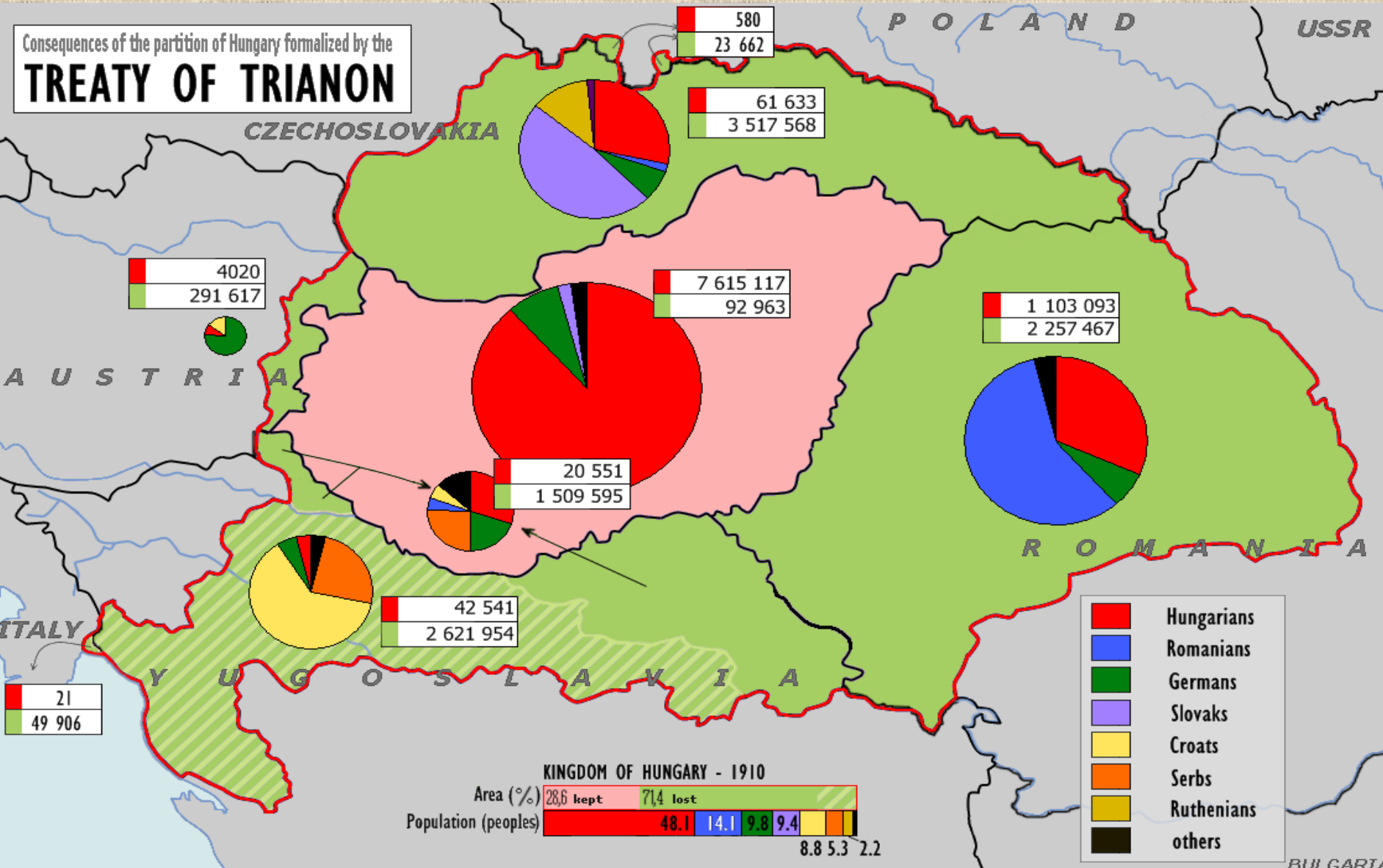
Obtížná stabilizace

- **Maďarsko:**

- Porážka Maďarské republiky rad vytvořila prostor pro nastolení konzervativního systému, který byl utvořen do r. 1920
- Oporou nového systému se stali velcí pozemkoví vlastníci, podle volebního řádu byla velká část obyvatel vyloučena z politiky
- Z národnostního hlediska byla země státem národním, ale za hranicemi země zůstaly velké maďarské menšiny.
- Tyto menšiny se staly nebezpečným nástrojem, kterým se snažila Budapešť destabilizovat své sousedy, jelikož tyto menšiny usilovaly o odtržení jimi obývaných území a jejich začlenění k Maďarskému království
- Tyto menšiny se nacházely v Rumunsku (Sedmihradsko), v Československu (Slovensko a Podkarpatská Rus) a v Království SHS

Obtížná stabilizace

Consequences of the partition of Hungary formalized by the **TREATY OF TRIANON**

Křehké demokracie

- **Nástup diktatur:**

- V průběhu 20. let byly demokratické systémy nástupnických středoevropských států vystaveny hrozbě krajních pravicových i levicových stran
- **V Maďarsku:**
  - Již krátce po porážce republiky rad byl konzervativními a pravicovými kruhy nastolen tuhý režim, během jehož bílého teroru přišlo o život násobně více lidí, než během teroru rudého
  - Maďarsko se stalo královstvím bez krále a v čele země byl jako správce země admirál Miklós Horthy a tvůrcem konzervativního režimu se stal hrabě István Bethlén
- **V Polsku:**
  - Chaotickou a nepřehlednou politickou situaci se rozhodl v r. 1926 řešit hrdina bitvy u Varšavy J.Pilsudský, který provedl státní převrat a nastolil režim opírající se o jeho autoritu a o sílu armády
  - Sám Pilsudský se chtěl držet mimo politické funkce a ze zákulisí vykonávat svůj vliv, ale v letech 1926 až 1928 a 1930 zastával funkci premiéra
  - Za jeho vlády došlo k likvidaci politické opozice i k pronásledování ukrajinské národnostní menšiny. V r. 1934 vypovědělo Polsko své závazky o ochraně menšin, jež uzavřelo se Společností národů

Křehké demokracie

– V Německu:

- Celé období 20. let se Německo potýkalo se silnou komunistickou, která požadovala provedení revoluce. Od 2. poloviny 30. let a zejména pak v období po propuknutí hospodářské krize, vzrostl také vliv nacistů
- Na konci 20. let se situace stále více blížila stavu občanské války, když se v ulicích střetávaly příznivci komunistů a nacistů
- Za této situace prezident Hindenburg omezoval některá práva
- Na počátku 30. let se demokracie z Německa vytratila, když NSDAP dokázala získat nejvíce hlasů v Říšském sněmu a po taktických chybách KPD dokázala v lednu 1933 prosadit do čela země Adolfa Hitlera

– V Rakousku:

- Až do počátku 30. let byl v zemi dominantní spor mezi sociálními demokraty na jedné straně a křesťanskými socialisty na straně druhé
- Tyto boje vyústily v řadu velice krvavých střetů a nakonec v r. 1934 dostaly zemi na pokraj občanské války. Sociální demokracie svůj souboj ovšem nakonec prohrála
- Od r. 1933 byl v zemi budován austrofašistický režim pod vedením E. Dolfusse

Křehké demokracie

Polovojenské oddíly byly jednou z tváří nástupu autoritativních a totalitních systémů ve střední Evropě

Křehké demokracie

- **Autoritativní a totalitní režimy:**
  - Během 20. a první poloviny 30. let se nejenom ve střední Evropě, ale také na Balkáně a v zemích jižní Evropy dostala k moci řada diktátorů
  - Jenom národně socialistický systém v Německu a fašistický systém v Itálii je z těchto diktatur možné zařadit mezi totalitní režimy. Ty se vyznačovaly:
    - Jedinou vládnoucí stranou s monopolem na přístup k moci
    - Absolutní kontrolou sdělovacích prostředků
    - Propracovanou ideologií poskytujících jasný a strukturovaný obraz světa
    - Monopolem na použití síly a bezpečnostních složek v zemi
  - Totalitní režimy se snažily prostřednictvím řady organizací politizovat většinu obyvatelstva a skrze důvěrníky, tajnou policii kontrolovat každý aspekt života lidí na jimi ovládaném území

Křehké demokracie

- Klasické autoritativní režimy, jaký vznikl např. v Polsku se naopak snažil většinu společnost depolitizovat a moc si udržoval prostřednictvím vojska a tajné policie. Nesnaží se o absolutní podrobení si společnosti, ale vystačí si s udržením monopolu na politické řízení státu
- Jedinou zemí, jež i ve 2. polovině 30. let zůstala věrná svým demokratickým ideálům, bylo Československo

Křehké demokracie

- **Revizionismus:**

- Země, které v důsledku mírových smluv ztratily svá území, se během 20. a 30. let pokoušely je získat nazpět
- Zejména Německo po nástupu A. Hitlera k moci aspirovalo nejenom na získání bývalých německých území, ale požadovalo přímo sjednocení všech Němců v jediném státě
- Velice nebezpečný byl i revizionismus Maďarska, které ztratilo území ve prospěch všech svých sousedů. Pro ochranu před těmito maďarskými požadavky vznikla ve 20. letech vojenská aliance Československa, Rumunska a Jugoslávie, nazvaná **Malá dohoda**. Jejím hlavním garantem se stala Francie
- Ačkoliv se Maďarsko a Německo pokoušely získat zpět svá území, až nástup diktatury v Německu a rozbití Versailleského systému umožnily těmto zemím naplnit své ambice

Rozpad Versailleského systému

- **Velká hospodářská krize:**

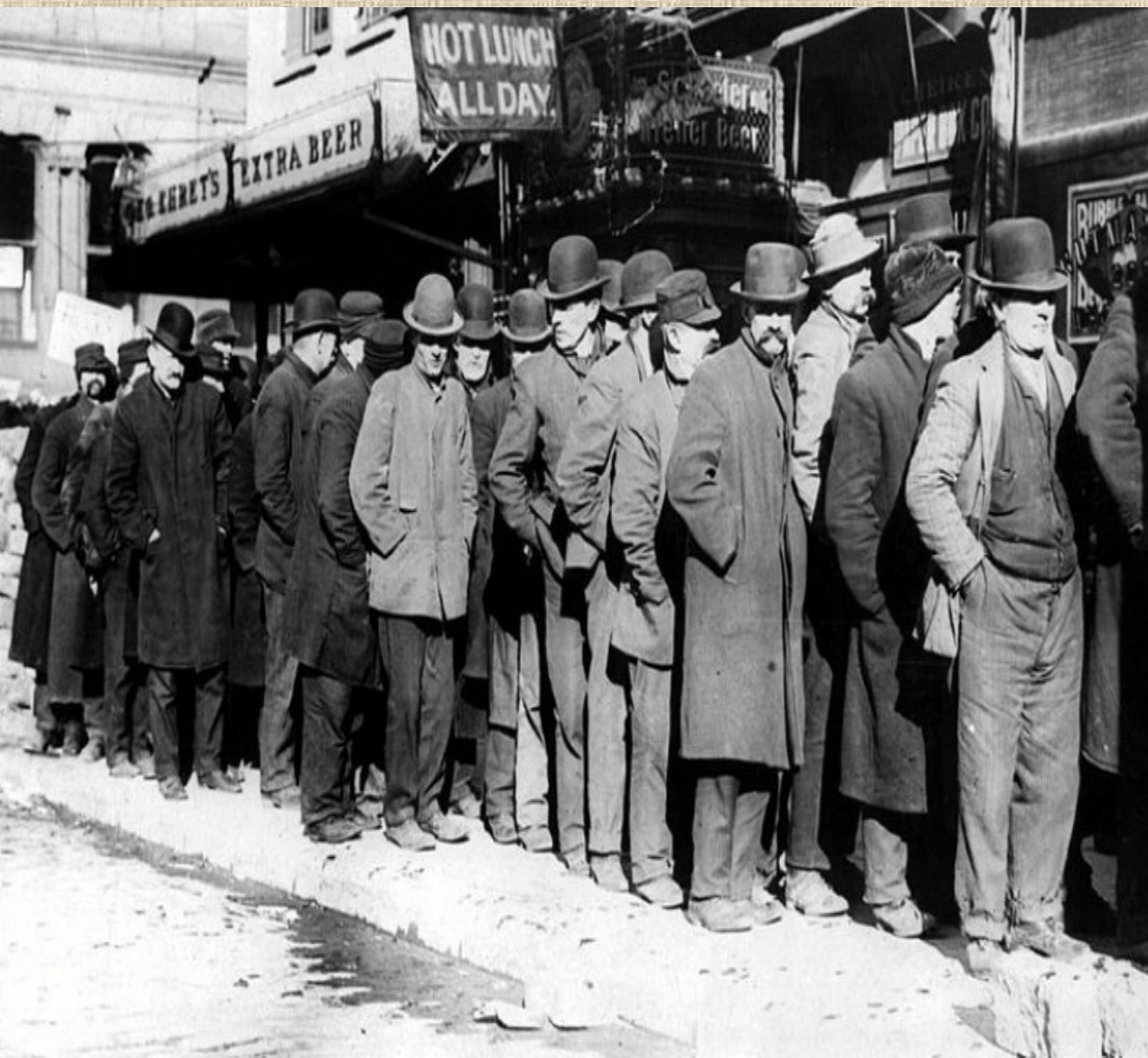
- V r. 1929 došlo ke krachu burzy v New Yorku, což vyvolalo dosud nejhlubší ekonomickou krizi, jakou svět poznal a její následky se brzy přelily ze Spojených států do Evropy
- Krize znamenala obrovský útlum průmyslové výroby a znehodnocení úspor. I ve střední Evropě se na počátku 30. let krize projevila a došlo k masivnímu zavírání provozů a velkému propouštění
- Krize otřásla politickými systémy všech zemí a k radikalizaci mas, které vystavené nejhorším důsledkům krize byly náchylné pravicové i levicové agitaci
- V Československu krize znamenala prohloubení skepse německé menšiny, jelikož právě oblasti pohraničí patřily mezi nejsilněji zasažené krizí. Čs. vláda přikročila i k vydání Zmocňovacího zákona, jímž získala mimořádné pravomoci v hospodářství

Rozpad Versailleského systému

- V Maďarsku se dosud konzervativní systém začal proměňovat a po nástupu Gyuly Gömböse do funkce premiéra, se země stále více blížila klasickému fašistickému režimu
- Nejsilnější dopad měla krize v Německu, kde se ocitly bez práce miliony lidí. Neukotvená Výmarská republika byla vystavena útokům ze strany nacistů i komunistů
- V Německu dovedla krize nakonec do funkce říšského kancléře předsedu NSDAP Adolfa Hitlera, který rychle zlikvidoval ostatní politické strany a nastolil tvrdou diktaturu. Následky krize se mu podařilo zlikvidovat i díky nastartování zbrojní výroby, která byla spojena s jeho politikou znovuvybrojení Německa
- V dalších zemích se podařilo krizi do poloviny 30. let překonat, ale některé její následky byly patrné až do vypuknutí války

Rozpad Versailleského systému

Američtí dělníci ve frontě na jídlo. Krize přinesla hluboký sociální propad širokým masám společnosti, jež pak snadněji podléhaly demagogii pravicových i levicových stran

Rozpad Versailleského systému

- **Konec kolektivní bezpečnosti:**
  - Německo neuznávalo systém kolektivní bezpečnosti a chtělo jej nahradit sérií bilaterálních dohod s jednotlivými zeměmi
  - Již v r. 1934 byla uzavřena smlouva o neútočení s Polskem a v r. 1935 britsko-německá námořní dohoda
  - Pilsudského Polsko se po těchto krocích již také necítilo být povinno se řídit ujednáními Versailleského míru a v r. 1934 vypovědělo pasáže pojednávající o ochraně menšin
  - Německo v polovině 30. let plně nastartovalo svůj zbrojní průmysl a nová armáda dala Hitlerovi sebedůvěru k územním korekcím, jež ale znamenaly definitivní konec systému kolektivní bezpečnosti ve střední Evropě
  - Plebiscit v Sársku v r. 1935 i remilitarizace Porýní v březnu 1936 a hlavně pak Anšlus Rakouska v březnu 1938 znamenaly, že kolektivní bezpečnost selhala

Rozpad Versailleského systému

Německé jednotky vstupují do Rakouska v březnu 1938

Rozpad Versailleského systému

- **Československá krize:**
  - Po obsazení Rakouska se dalším cílem německé politiky stalo Československo se svou 3 milionovou německou menšinou
  - Již během jara a léta 1938 stupňovalo Německo svůj nátlak na ČSR, který byl podpořen i vystoupením předáků SdP a jejich požadavky na vyřešení vztahů s Čechy
  - Jádrem sudetoněmeckých požadavků byl tzv. **Karlovarský program** v němž požadovali de facto autonomii pro německojazyčné oblasti země
  - Napětí hrozící přerůst ve válku měla vyřešit **Runcimanova mise**:
    - V létě 1938 se zdejší mise seznámila se situací v pohraničních oblastech a měla vydat doporučení Velké Británii, jak se postavit ke sporu
    - Výsledkem bylo, že dle závěrů není možné další soužití Čechů a Němců a situace se má rychle řešit

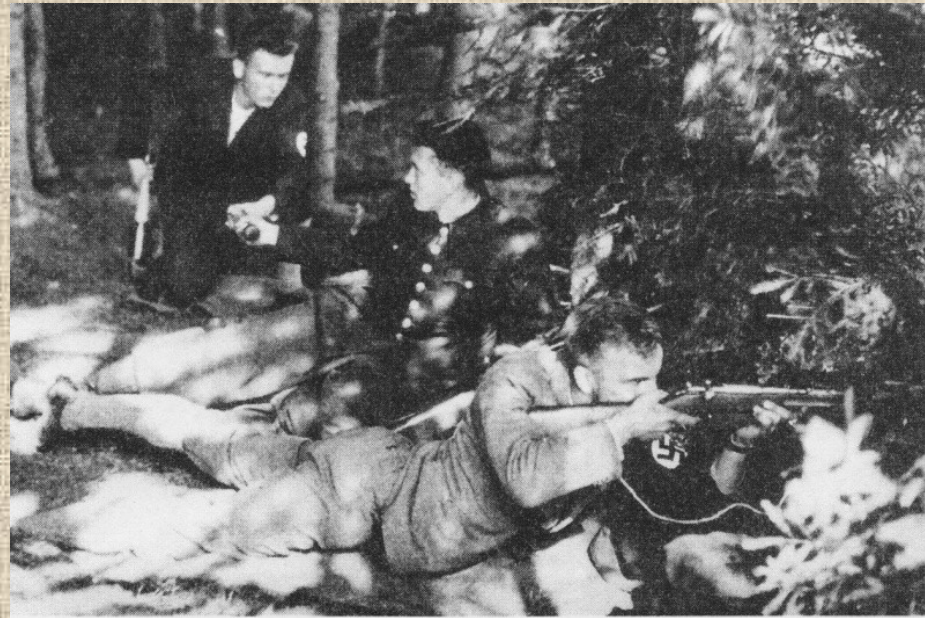

Rozpad Versailleského systému

- Ještě během jara 1938 vznikl při SdP ozbrojený sbor, který měl zajišťovat bezpečnost Němců v ČSR. Jeho užití bylo ale plánováno vesměs útočně
- Během léta se do ČSR pašovaly z Německa zbraně a probíhaly přípravy k ozbrojenému vystoupení zdejších Němců
- Když v září 1938 situace vyústila v hlubokou krizi a hrozba válka byla bezprostřední, došlo k tzv. **Sudetoněmeckému povstání:**
  - Bylo zahájeno jako reakce na Hitlerův projev v Norimberku 12. září 1938. Jednalo se o částečně živelné, částečně SdP organizovanou vzpouru
  - V pohraničí byly napadány hlídky SOS, četnictva, Finanční stráž, ale i armády. Státní síly palbu opětovaly a brzy byly hlášeny desítky mrtvých
  - V reakci na povstání bylo v pohraničí vyhlášeno i stanné právo a byly sem přisunuty vojenské posily. Do boje zasáhly i tanky proti nimž se neměli Němci jak bránit

Rozpad Versailleského systému

- Jelikož byl vydán příkaz útvarům SA a SS, aby se připojily k povstání, nabraly boje rychle na intenzitě
- Za této situace došlo v ČSR k mobilizaci armády, jelikož německý útok se zdál být neodvratný a jednání mezi Německem a Velkou Británií s Francií nikam nevedla
- Boje trvaly až do uzavření Mnichovské dohody podle níž měla čs. vojska opustit pohraniční linii a přenechat Sudety Němcům
- Celkem si boje vyžádaly na české straně přes 100 mrtvých, německých obětí bylo asi 200. Nicméně je neznámý počet českých civilistů zabitých během povstání, takže číslo může být i významně vyšší

Členové německého Freikorpsu

Rozpad Versailleského systému

- **Rozbití Československa:**

- Západní mocnosti nepřipravené na válku a neochotné ji riskovat se snažily najít východisko z krize. Tím se stala B. Mussollinim navržená **Mnichovská**

konference:

- Koncem září 1938 se sešli zástupci Německa, Itálie, Velké Británie a Francie, aby dohodli řešení otázky Sudet
- Výsledkem jednání byla dohoda, dle níž měla ČSR postoupit Německu oblasti, kde dle sčítání obyvatel z r. 1910 žila německá většina
- ČSR nebyla k jednání přizvána a v případě odmítnutí by případná válka byla považována za její vinu. Pod tíhou těchto skutečností se prez. Beneš rozhodl ultimátum přijmout
- Na počátku října 1938 tak byla obsazena nejenom sporná sudetská území, ale i oblasti, kde měli většinu Češi. Po celou dobu vyklízení hranic pokračovaly boje mezi čs. ozbrojenými silami a Němci

Rozpad Versailleského systému

- Na **1. Vídeňské arbitráži** konané za přítomnosti zástupců Německa a Itálie v listopadu 1938 bylo Maďarsku přiznáno území jižního Slovenska a jihu Podkarpatské Rusi
- Zbytková Republika Česko-Slovensko se sice proměnila ve stát směřující k aplikaci systému autoritativní demokracie, již v březnu 1939 se však pod německým tlakem osamostatnilo Slovensko a **15. března 1939** vstoupila německá vojska do zbytku území, jenž byl vyhlášen **Protektorátem Čechy a Morava**

Podpis Mnichovské dohody, poslední tečky za systémem kolektivní bezpečnosti

Rozpad Versailleského systému

Na cestě k válce

- **Německé ambice:**

- Německo se stalo po rozbití ČSR jasným hegemonec celého regionu. Svůj vliv potvrdilo už v březnu 1939, kdy jeho zásah ukončil krátkou válku mezi Maďarskem a Slovenskem vedenou na východoslovenském pohraničí
- Dalším cílem německé expanze se ale mělo stát Polsko, jehož území blokovalo přístup Německa do jeho východopruské enklávy. Jako záminku pro vyvíjení tlaku na polskou vládu, využil Hitler otázku německé menšiny v Polsku a její údajné pronásledování
- Velká Británie a Francie sice daly na jaře 1939 Polsku územní záruky, ale Hitler nepředpokládal, že by velmoci šly kvůli Polsku do války
- Slovensko se po rozpadu Č-SR stalo satelitním státem Německa, jež získalo markantní vliv na dění v zemi

Na cestě k válce

- Pro zabezpečení své invaze do Polska podepsalo Německo a Sovětský svaz 23. srpna 1939 překvapivý **pakt Ribbentrop-Molotov**, který ve svých tajných dodatcích rozdělval sféry vlivu ve střední a východní Evropě
- V důsledku této dohody mohlo Německo přistoupit k zahájení otevřené agrese a 1. září 1939 napadlo Polsku. K útoku se mimo marginální slovenské asistence připojil 17. září i Sovětský svaz

Podpis paktu Ribbentrop-Molotov

Na cestě k válce

Planned division of Central Europe according to Molotov-Ribbentrop Pact

- Soviet Union
- Germany
- Other countries and territories
- East Prussia

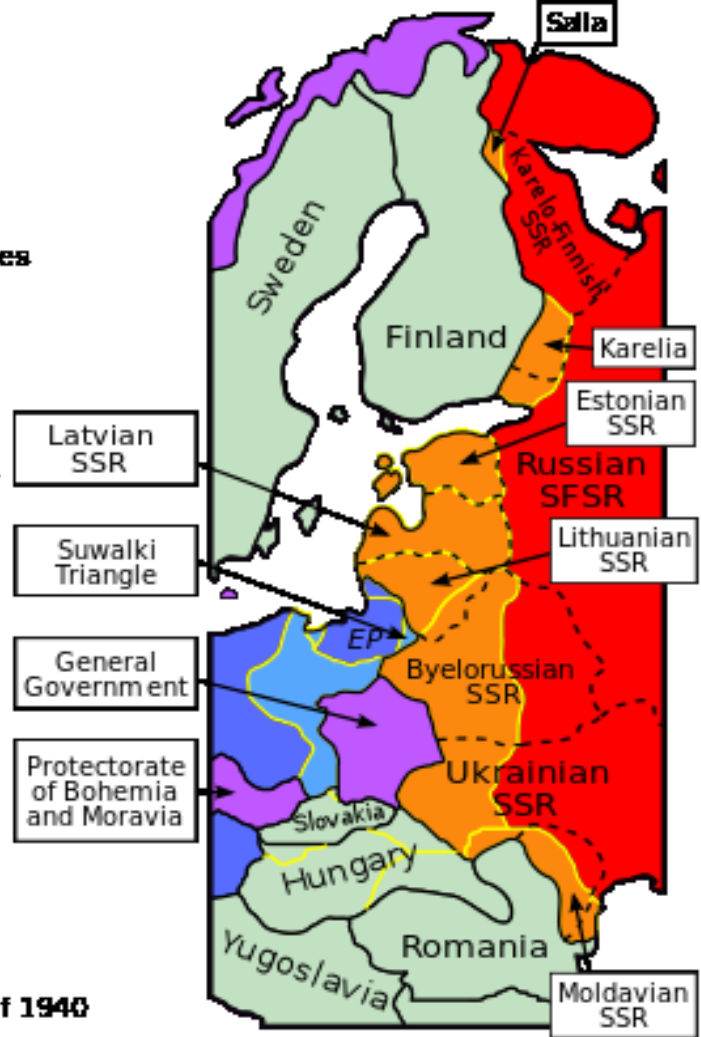
1939 ◀◀

- Soviet sphere of influence
- German sphere of influence
- National borders as of 1939
- Planned Borders
- Soviet republic borders as of 1939

1940 ▶▶

- Annexed by the Soviet Union
- Annexed by Germany
- Occupied by Germany
- National borders as of 1940
- National borders as of 1938
- Soviet republic borders as of 1940

Actual territorial changes 1939-1940

- Latvian SSR
- Suwalki Triangle
- General Government
- Protectorate of Bohemia and Moravia

Děkuji za pozornost

